

Postmodernistyczne studia międzynarodowe. „Case study” w Uniwersytecie Łódzkim

Elżbieta H. Oleksy, Uniwersytet Łódzki

Zacznę od przedstawienia podstawowych tez referatu. Po pierwsze, odwołuję się do postmodernizmu dlatego, że najłatwiej jest wytłumaczyć różnicę pomiędzy „stosunkami międzynarodowymi” i „studiami międzynarodowymi” właśnie przy zastosowaniu dyskursu postmodernistycznego. Wprowadzam termin „studia międzynarodowe”, zamiast terminu „stosunki międzynarodowe”, ponieważ *curriculum* realizowane przez nowoutworzony Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych w Uniwersytecie Łódzkim zostało opracowane w oparciu o podstawowe założenia programowe studiów międzynarodowych. Po drugie, proponuję uzupełnić standardową definicję stosunków międzynarodowych tak, aby uwzględniała studia kulturowe w aspekcie międzynarodowym. Wykorzystuję tutaj refleksję Akira Iriye na temat stosunków międzynarodowych **jako** stosunków kulturowych. W końcu po trzecie, przedstawię *curriculum* realizowane na naszym wydziale i wyjaśnię jego podstawowe założenia programowe.

I.

Zacznę od kilku refleksji na temat postmodernizmu. Postmodernizm próbuje, *inter alia*, wypracować koncepcje krytyki społecznej, które nie są wyprowadzane z tradycyjnej filozofii. Skoro nie jest już „zakotwiczony” filozoficznie, charakter krytyki społecznej ulega zmianie: staje się bardziej pragmatyczny, bardziej *ad hoc*, kontekstualny i lokalny.

Jean-François Lyotard, który wprowadził termin „postmodernizm” do współczesnych dyskusji na temat filozofii, polityki, społeczeństwa i teorii społecznej, kreśli w *La condition postmoderne* kondycję współczesnej zachodniej cywilizacji. Owa kondycja to taka, w której wszelkie meta-dyskursy czy, jak to określa, „wielkie narracje sankcjonowania” – zaczynając od teorii Oświecenia, zakładających, że rozum istoty ludzkiej jest sprawcą postępu, poprzez Heglowską dialektykę ducha, zmierzającą do uświadomienia sobie własnej wolności, a

kończąc na materializmie historycznym Marksa – nie mają zastosowania w post-modernistycznej rzeczywistości. Odrzucając wszystkie te meta-narracje, Lyotard postuluje tezę, według której w epoce postmodernizmu „sankcjonowanie” staje się pluralistyczne, lokalne i immanentne.

Powszechnie znane są konsekwencje postmodernizmu dla badań naukowych. Na przykład, w amerykańskich badaniach historycznych polegał na pisaniu na nowo przeszłości tak, aby uwzględniała ogląd historii jednostek, bądź grup społecznych, np. Afro-Amerykanów lub kobiet. W filmoznawstwie widzimy odejście od analizy obrazu jako tekstu kulturowego (*textual analysis* – film był wcześniej analizowany podobnie jak dzieło literackie), a skupienie się na odbiorcy (*audience analysis*). Dziś panuje wśród części filmoznawców przeświadczenie, że to widz, a nie krytyk, kreuje znaczenia obrazu filmowego.

Powyższe refleksje znajdują również odzwierciedlenie w dyskusji toczącej się wokół stosunków międzynarodowych jako przedmiotu badań i dydaktyki. Andrzej Gałganek słusznie utrzymuje, że sprowadza się ona do pytania o jednostkę analizy, mianowicie czy „należy badać <cały> system międzynarodowy czy jego wyróżnione w taki czy inny sposób części, problemy czy grupy społeczne, a może jednostki”ⁱ. Gałganek dzieli teorie stosunków międzynarodowych na systemowe, które upatrują przyczyn wojen i warunków pokoju na poziomie systemu międzynarodowego i redukcjonistyczne, koncentrujące się na poziomie jednostkowym czy narodowym. Rozróżnienie to nawiązuje do podstawowej dychotomii pomiędzy stosunkami i studiami międzynarodowymi, z których pierwsze traktują stosunki międzynarodowe jako meta-dyscyplinę, a drugie jako inter-dyscyplinę. W *Concise Oxford Dictionary of Politics* czytamy: „international relations ... [is] a meta-discipline, focusing on the systematic structures and patterns of interaction of the human species taken as a whole ... If area studies is added ... the label international studies becomes more appropriate”ⁱⁱ. Zatem jeśli traktujemy stosunki międzynarodowe jako meta-dyscyplinę, skupiamy się na badaniu i studiowaniu struktur systemowych i modeli interakcji gatunku ludzkiego rozumianego jako całość. Takie podejście jest sprzeczne z podstawowymi wykładnikami postmodernizmu jako nurtu badań – i dydaktyki – zwracającego uwagę na wielopłaszczyznowość współczesności, na aspekt unikalnie ludzki, a nie ogólnoludzki. Drugie podejście, sygnalizowane w przytoczonej definicji z *Dictionary of Politics*, zakłada włączenie do badań i dydaktyki aspektu regionalnego (area studies), do realizacji którego istotne jest włączenie studiów kulturowych.

II.

Akira Iriye pisze w „International Relations as Cultural Relations”ⁱⁱⁱ, że kulturę w badaniach stosunków międzynarodowych można zdefiniować jako proces transmitowania świadomości wewnątrz granic państwowych i poprzez te granice; jako badawcze podejście kulturowe, które zwraca szczególną uwagę na ten proces. Tak więc, na przykład, wszelkie analizy dotyczące globalizacji kultury, przenikania kultur poza bariery państw, mieszczą się w tej definicji stosunków międzynarodowych. Taka koncepcja stosunków międzynarodowych różni się od ogólnie przyjmowanej, tj. analizy mechanizmów politycznych i ekonomicznych. Iriye definiuje kulturę jako wytwór i komunikowanie pamięci, ideologii, emocji, stylów życia, dzieł artystycznych i akademickich i innych – jak to określa – symboli. Jest to zatem ujęcie postmodernistyczne, znoszące bariery między kulturą „wysoką” i kulturą masową, między sztuką a konsumeryzmem.

Można oczywiście traktować politykę, ekonomię i kulturę niejako wymiennie. Na przykład, bezpieczeństwo narodowe może być pojmowane jako idea **lub** światopogląd, który jest produktem kulturowym. Politolodzy używają nawet pojęcia „kultury strategicznej” jako ramy pojęciowej potrzebnej do zbadania uwarunkowań kulturowych danej strategii politycznej. Z kolei działania z zakresu ekonomii mogą być badane w aspekcie narzędzi kulturowych, takich jak: edukacja, technologia, czy też etyka pracy, przy pomocy których te działania są podejmowane. Iriye dostrzega jednak niebezpieczeństwo w łączeniu wszystkich trzech koncepcji, dążące do wypracowania szerokiej definicji kultury, która obejmowałaby wszystkie zjawiska rzeczywistości.

O ile trudno nie zgodzić się z Iriye, że nie byłoby wskazane łączenie powyższych trzech perspektyw (politycznej, ekonomicznej i kulturowej) w badaniach naukowych, to jednak sędzę, że warto zastanowić się nad uwzględnieniem trzeciej perspektywy, tj. kultury w aspekcie międzynarodowym, w dydaktyce stosunków międzynarodowych. Iriye wyróżnia trzy kategorie studiów kulturowych przydatnych w dydaktyce stosunków międzynarodowych:

- Ideologiczne i intelektualne uwarunkowania zachowań narodu wobec innych narodów;
- Wymiana dóbr kulturowych;
- Globalizacja kultur.

Pierwsza z powyższych kategorii studiów kulturowych, najistotniejsza dla niniejszych rozważań, opiera się na założeniu francuskiego post-strukturalisty Paula Ricoeura, według którego każdy naród ma zakodowane wspólne obrazy i symbole, wyrażające jego podstawowe ideały. Zgodnie z tym podejściem, naród składa się z ludzi, których łączy wspólna pamięć, marzenia, postawy i wartości. Nawet jeśli istnieją między nimi różnice światopoglądowe, to jednak ich poczucie tożsamości narodowej odwołuje się do jakiegoś „jądra etyczno-mitycznego”, definiującego granice, wewnątrz których egzystują. Historyk Bernard Bailyn określa owe jądro etyczno-mityczne jako „wewnętrzny światopogląd” (interior world views), który warunkuje postawy jednych państw wobec innych. Na przykład, nie sposób analizować zjawisk sympatii bądź antagonizmów między państwami i narodami odwołując się wyłącznie do kwestii bezpieczeństwa czy też gospodarki i nie uwzględniając światopoglądów przywódców państw czy ich mieszkańców.

III.

W zamyśle autorów *curriculum* stosunków międzynarodowych, realizowanego w Uniwersytecie Łódzkim na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, było stworzenie właśnie programu studiów interdyscyplinarnych, którego podstawowymi modułami dyscyplinarnymi są: polityka, kultura i ekonomia, ale również prawo, filozofia, socjologia. Konsekwentnie, program ten umożliwia studentom specjalizowanie się w owych „area studies”: amerykanistyce, niemcoznawstwie, specjalizacji wschodniej i interregionalnej. Dwie specjalności nie regionalne, nauki polityczne i euromarketing, realizowane są w oparciu o nieco odmienne założenia programowe.

Program jest całkowicie realizowany w oparciu o system kredytowy, który przekłada się na European Credit Transfer System. Oznacza to nie tylko prostą asygnację zajęciom punktów kredytowych, ale również podział programu na dwa bloki zajęć, obligatoryjnych (obowiązkowych dla wszystkich studentów), wynikających z realizacji minimum programowego oraz różnych umów międzynarodowych i opcjonalnych (do wyboru, fakultatywnych). Studenci wybierają przedmioty opcjonalne po trzy w każdym semestrze z puli oferowanej przez wydział. Od III roku studiów mogą wybierać po 1 przedmiocie w każdym semestrze z oferty innych wydziałów. System ten został tak pomyślany nie tylko w związku z generalnymi zaleceniami wprowadzania do programów studiów standardów europejskich, ale także z uwagi na umożliwienie studentom płynnego zaliczania semestrów po odbytych stażach zagranicznych. Wydział posiada największą w UŁ studencką wymianę międzynarodową w ramach programu Socrates/Erasmus i innych programów.

Program zakłada intensywną naukę 2 języków obcych, oferując j. angielski, niemiecki, rosyjski, francuski, hiszpański i japoński. Są one realizowane w 2 blokach: języka 1 (L1) od 1 do 5 semestru i języka 2 (L2) od 3 do 7 semestru. Ogółem realizujemy 660 godzin języka obcego. Koordynację nauczania jęz. obcych prowadzi specjalnie powołana w tym celu jednostka – Pracownia Dydaktyki Jęz. Obcych.

Poza przedmiotami wynikającymi z realizacji (zbyt obszernego) minimum programowego, pula zajęć obligatoryjnych obejmuje przedmioty wprowadzone do *curriculum* w drodze realizacji programów międzynarodowych, np. PHARE i TEMPUS. Są to, np., zajęcia z kultury międzynarodowej, międzynarodowych mass mediów, komunikacji i negocjacji, jak również szereg zajęć objętych programem specjalizacji. Specjalizacje rozpoczynają się od 7 semestru studiów. *De facto*, są one realizowane jako specjalności z odpowiednim wpisem do dyplomu ukończenia studiów.

Uwagi końcowe

Kolejna, trzecia już wersja minimum programowego dla stosunków międzynarodowych została wprowadzona przez RGSW w ubiegłym roku, co oznacza kolejną, czwartą już zmianę naszego programu studiów. Mimo faktu, że Rektor UŁ zaakceptował naszą odmienność programową w przekonaniu, że realizujemy program unikalny i potraktował go jako program autorski, przystąpienie do akredytacji kierunku stosunki międzynarodowe nakłada na nas konieczność realizacji minimum programowego, jako warunek *sine qua non*. Dziś wygląda na to, że jedynym sposobem na realizację tego minimum, przy zachowaniu istniejących specjalności, są drastyczne cięcia w ilości godzin języków obcych i w puli zajęć opcjonalnych, które nasi studenci (jak wynika z systematycznie prowadzonych ankiet) uważają za najbardziej rozwijające i wymagające największej aktywności i pracy własnej studenta, ponieważ większość z nich jest prowadzona interaktywnie i warsztatowo. I tak oto postulowane przeze mnie na początku tego referatu wielopłaszczyznowość, różnorodność doświadczeń edukacyjnych stanie się misją nie do osiągnięcia, dzięki kolejnemu zapędowi biurokracji do tworzenia meta-systemów.

PROGRAM RAMOWY STUDIÓW NA KIERUNKU
STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE
WYDZIAŁ STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH I POLITOLOGICZNYCH
UNIwersytet Łódzki

SEMESTR 1					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	forma
L1	6	90	Z	7	Ćw
Historia Polski XX wieku	3	45	E	4	W+K
Geografia ekonomiczna i polityczna	2	30	E	3	W
Historia stosunków międzynarodowych	3	45	Z	4	W+K
Teoria stosunków międzynarodowych	2	30	Z	3	K
Wychowanie fizyczne	2	30	Z	0	
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	24	360		30	

SEMESTR 2					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	forma
L1	6	90	E	7	Ćw
Historia stosunków międzynarodowych	3	45	E	4	W+K
Wstęp do nauki o polityce	2	30	Z	3	K
Prawo międzynarodowe publiczne	2	30	E	3	W
Elementy wiedzy o kulturze	3	45	E	4	W+K
Wychowanie fizyczne	2	30	Z	0	
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	24	360		30	

SEMESTR 3					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	Forma
L1	4	60	Z	5	Ćw
L2	4	60	Z	5	Ćw
Ekonomia	3	45	E	4	W+K
Współczesne systemy polityczne	3	45	E	4	W+K
Komunikowanie międzynarodowe	2	30	Z	3	K
Wychowanie fizyczne	2	30	Z	0	
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	24	360		30	

SEMESTR 4					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	Forma
L1	4	60	E	5	Ćw
L2	4	60	E	5	Ćw
Filozofia	2	30	Z	3	K
Kultura w aspekcie międzynarodowym	3	45	E	4	W+K
Informatyka	2	30	Z	1	K
Podstawy organizacji i zarządzania	2	30	Z	3	K
Wychowanie fizyczne	2	30	Z	0	
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	23	375		30	

SEMESTR 5					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	forma
L1	4	60	E	5	Ćw
L2	4	60	Z	5	Ćw
Procesy integracyjne we współczesnym świecie	3	45	E	4	W+K
Międzynarodowe stosunki gospodarcze	3	45	E	4	W+K
Wstęp do mass mediów	2	30	E	3	W
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	22	330		30	

SEMESTR 6					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	forma
L2	4	60	E	5	Ćw
Międzynarodowe mass media	3	45	E	4	W+K
Prawo dyplomatyczne i konsularne	2	30	E	3	W
Organizacje międzynarodowe	2	30	Z	3	K
Proseminarium 1	2	30	Z	3	Ps
Proseminarium 2	2	30	Z	3	Ps
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	21	315		30	

SEMESTR 7					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	forma
L2	4	60	E	5	Ćw
Seminarium magisterskie	3	45	Z	9	K
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	E	4	K
Negocjacje	2	30	Z	3	K
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	17	255		30	

SEMESTR 8					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k.	forma
Seminarium magisterskie	3	45	Z	9	S
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	E	4	K
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	E	4	K
Międzynarodowe stosunki polityczne	3	45	E	4	W+K
Przedmioty opcjonalne					
3 zajęcia do wyboru z listy	6	90	Z	9	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	16	240		30	

SEMESTR 9					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k	forma
Seminarium magisterskie	3	45	Z	16	S
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	E	4	K
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	E	4	K
Przedmioty opcjonalne					
2 zajęcia do wyboru z listy	4	60	Z	6	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	11	165		30	

Objaśnienia skrótów:

E	egzamin
Z	zaliczenie
Ćw	ćwiczenia
W	wykład
K	konwersorium
Ps	proseminarium
S	seminarium

ⁱ *Stosunki międzynarodowe* (red. W. Malendowski i Cz. Mojsiewicz), Atla 2, Wrocław 1998, s. 17.

ⁱⁱ *The Concise Oxford Dictionary of Politics* (ed. Iain McLean), Oxford University Press, New York 1996, s. 247.

ⁱⁱⁱ Akira Iriye, „International Relations as Cultural Relations”, [w:] Th. G. Paterson, D. Merrill, *Major Problems in American Foreign Relations*, vol. II, Heath and Company, Lexington, D.C. 1995, s. 7-11.

SEMESTR 10					
Przedmioty obligatoryjne					
Nazwa przedmiotu	g/tydz	g/sem	E/Z	pkt.k	forma
Seminarium magisterskie	3	45	Z	19	S
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	Z	4	K
Zajęcia specjalizacyjne	2	30	Z	4	K
Przedmioty opcjonalne					
1 zajęcia do wyboru z listy	2	30	Z	3	K
Łączna ilość godz/pkt. kredytowych:	9	135		30	

Łączna ilość godz/pkt. kred. w sem. 1-10:	2 895	300
--	--------------	------------